

ЗМІСТ

ВСТУП	3-5
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ.....	6-21
1.1. Теоретичне обґрунтування	6 - 10
1.2. Компаративістика на уроках літератури.....	10-18
1.3. Психолого-педагогічні та методичні умови проведення уроку компаративного аналізу.....	18-21
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ.....	22-29
2. 1.Зіставлення творів української та світової літератури.....	22-24
2.2. Порівняння образів літературних героїв.....	25-26
2.3.Спорідненість світоглядних позицій та художньої розмаїтості зарубіжних письменників	27-28
2.4. Аналіз перекладу літературного твору.....	28-29
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	31

ВСТУП

Література є найголовнішим засобом залучення особистості до джерел національної духовності, до культурних вершин народів світу. Ключовим моментом у змісті літературного компонента освіти є «створення на основі засвоєних літературних знань оптимальних умов для всебічного розвитку і реалізації особистості; формування національних і загальнолюдських цінностей; залучення учнів до найкращих здобутків духовної культури» [2].

Зміст і задачі сучасної літературної освіти, шляхи вивчення художнього твору, методи й прийоми його аналізу пов'язані між собою. Тому необхідно виходити з того, що в умовах, коли в школі вивчається українська, російська й світова література, відбувається духовна інтеграція цих предметів.

Актуальність теми. На уроках літератури тексти творів зарубіжних письменників вивчаються в перекладах. Тому основою методики аналізу тексту стає компаративістика, що, безумовно, дає можливість поєднати вивчення літературних творів із світовим культурно-історичним процесом.

Використання порівняльного аналізу художніх творів допомагає реалізувати завдання сучасної літературної освіти, підвищити загальнокультурний рівень розвитку учнів, сформувати в них стійкі уявлення про різноманітність світу, виховати толерантне ставлення до людей інших національностей, віросповідань. Робота з перекладами на уроках світової літератури збагачує культурний рівень школярів, учить їх уважно ставитися до художнього слова, розуміти його.

Застосування в роботі компаративного аналізу текстів потребує від учителя вміння формувати ефективні моделі уроків з використанням інтерактивних методів навчання, засобів художньої культури, а також розробки дидактичного матеріалу для проведення уроків, використання сучасних інформаційних технологій.

Цілісність літературного процесу забезпечується різними чинниками:

- наявністю констант світової літератури, універсальних надчасових структур, запасом стійких форм;
- спільністю стадій розвитку (архаїчного періоду, традиціоналізму художнього мислення й поетики стилю та жанру, індивідуально-творчої художньої свідомості);
- близькість літератури різних країн, тобто типологічними сходженнями (конвергенціями);
- міжнародними літературними контактами та взаємовпливами .

Єдність усіх цих факторів породжує культурний синтез — продуктивне джерело становлення і розвитку регіональної та національної літератури [2].

Отже, актуальність теми продиктовано насамперед необхідністю відображення домінування принципу взаємозв'язку елементів структури, за яким функціонують як світові літератури, так і національні. І саме компаративний аналіз творів допоможе виявити нові резерви художнього мислення, розширить погляди учнів на будь-яку сферу явищ, навчить їх узагальнювати й об'єднувати абсолютно різні факти, встановлювати міжпредметні асоціації, оперувати прийомами аналізу, синтезу, порівняння й узагальнення. Крім того, компаративний підхід допоможе усвідомити культуру як єдину систему текстів, причому, систему діалогічну, багаточасову, відкриту.

Об'єкт роботи - елементи компаративного вивчення світової та української літератури у їх естетичній, ментальній та морально-духовній специфіці.

Предмет – зміст, форми, методи і прийоми компаративного вивчення літературного твору на уроці світової літератури в загальноосвітній школі.

Мета роботи: розкрити сутність компаративного аналізу; проаналізувати чинники, що підвищують рівень мотивації учнів до вивчення предмету та сприятимуть розвитку цілісного бачення дійсності.

Мета визначає коло основних **завдань роботи:**

- сутність компаративного аналізу;
- розглянути теоретичні аспекти у працях науковців;
- визначити психолого-педагогічні та методичні умови проведення уроку компаративного аналізу;
- проаналізувати шляхи компаративного аналізу.

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ

1.1. Теоретичне обґрунтування

У Державному стандарті базової повної освіти зазначено, що складовими літературного компонента є емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна і компаративна лінії. В умовах значного зростання обсягу навчального матеріалу доречним стає застосування елементів компаративного аналізу на уроках світової літератури.

У короткому термінологічному словнику, уміщеному в підручнику В. Будного та М. Ільницького „Порівняльне літературознавство” зазначено, що компаративістика – літературознавча дисципліна, що зіставними методами вивчає генетичні і контактні зв’язки, типологічні та інтертекстуальні відношення національних літератур, а також їхні міжмистецькі й міждисциплінарні відношення [5].

Паралельно з назвою порівняльне літературознавство в українській мові вживають термін літературна компаративістика (літературознавча компаративістика), що походить від лат. *comparativus* – порівняльний.

Більшість учених дотримуються думки про функціональну відмінність компаративізму та порівняльного літературознавства, вважаючи, що у першому випадку йдеться про загальні аспекти науки про літературу в її взаємозв’язках, а в другому – про жанри історико-літературних праць.

Генетичний зв’язок у компаративістиці виявляється:

- у спільних джерелах;
- у міжнародних літературних впливах;
- у запозиченнях;
- у творчому використанні мандрівних сюжетів, вічних тем та образів світового письменства.

Контактні зв'язки:

- між письменниками;
- між школами;
- між течіями;
- між літературами.

Компаративістика заснована за доби романтизму, ґрунтувалася на концепції світової літератури Й. В. Гете, зумовлена захопленням екзотичними феноменами художньої дійсності, спробами віднайти спільне у відмінному. Розвивалася на теренах міфологічної школи, але не приділяла уваги джерелам фольклору та поезії, зведенню усної поетичної і писемної творчості до спільних праіндоєвропейських основ.

При аналізі взаємозв'язку літературних явищ, їх систематизації компаративістика керувалася філософськими засадами позитивізму. Формуванню компаративістики сприяли німецький дослідник Т.Бенфей, російський учений Ф.Буслаєв, українські – М.Драгоманов, М.Дашкевич, І.Франко.

Принципи компаративізму були чітко структуровані у працях О.Веселовського («Слов'янські сказання про Соломона і Китовраса та західні легенди про Моральфа і Мерліна», 1872) та Х.М.Поснета («Порівняльне літературознавство», 1886). Мета літературознавчих студій полягала в порівнянні якомога більшої кількості творів, що належать до різних національних літератур, у встановленні щонайширшого інтертекстуального простору [4].

Набутки американської, антропологічної, міграційної, французької шкіл збагатили літературознавство, розкрили наукові можливості компаративістики. З 1955 року у Парижі діє Міжнародна асоціація літературної компаративістики. Між науковцями не було одностайності у

визначенні специфіки цієї науки. Якщо Р.Велек (1940) обґрунтовував компаративістику, виходячи з естетики І.Канта, то пізніше М.Вебер заперечував такий погляд, вважаючи, що у німецького філософа вона набула специфічного значення і не підходить для порівняльно-історичної студії. Пропозиція розширити межі цієї дисципліни, залучивши до неї несвропейські літератури, різні маргіналізовані тексти, подав В.Годзіх.

В українській науці компаративістика як галузь літературознавства була започаткована М.Драгомановим та І.Франком. Цей метод широко використовували В.Гнатюк, В.Перетц, М.Возняк, І.Огієнко, О.Білецький. Починаючи з 30-х років ХХ століття, порівняльно-історичне літературознавство розглядалося виключно в контексті впливу російської культури на українську. Помітні зміни в українській компаративістиці відбулися у другій половині ХХ століття.

Як наукова дисципліна компаративістика складається з багатьох компонентів, причому різні вчені класифікують їх неоднаково. Відомий учений-компаративіст Д. Наливайко виділив кілька класифікацій, але всі вони так чи інакше охоплюють такі проблеми:

- літературні зв'язки та впливи;
- аналогії та розбіжності в галузі тематики і проблематики;
- типологія літературних напрямів і жанрів;
- національне й інтернаціональне [4].

Літературознавці В. Будний і М. Ільницький виокремлюють такі основні розділи сучасної літературної компаративістики:

- порівняльно-історичне літературознавство (вивчення генетичних і контактних зв'язків);
- рецептивна естетика, зокрема критична рецепція і перекладознавство;

- типологічне дослідження літератури;
- інтертекстуальні студії;
- інтермедіальні студії (міжмистецьке порівняння – висвітлення зв'язків літератури з іншими видами мистецтва);
- інтеркультуральні студії, зокрема постколоніальні студії, а також імагологія (розділ компаративістики, що вивчає образи народів у літературній рецепції інших етносів та регіонів) [5].

На думку Д.Наливайка, до останніх десятиліть минулого століття предметом компаративістики було вивчення літературних зв'язків і відносин, але залишалася поза компетенцією така не менш масштабна і значуща сфера взаємозв'язків і взаємодій літератури з іншими мистецтвами та видами духовно-творчої діяльності, як філософія, історія, релігія, соціологія та інші суспільні та гуманітарні науки. Сучасна компаративістика перебуває в різнорівневому контакті з теорією літератури, залучаючи її тією чи іншою мірою, адаптуючи її концепції та методології – феноменологічні, герменевтичні, психоаналітичні, семіотичні, структуралістичні, постструктуралістичні та інші. Це збагачує її аналітичний арсенал, розширює дослідницький діапазон і в цілому виступає позитивним фактором [4].

Методологія компаративного аналізу художнього тексту описана в працях А.Дима, Д.Дюришина, В.Жирмунського, І.Пльїна.

Про можливості компаративістики, як шкільної методики аналізу тексту, йдеться у працях Д.Наливайка. Питання компаративного аналізу є актуальним напрямом сучасної методики, серед найбільш вагомих студій – праці Л.Мірошниченко, Т.Нефедової, Н.Волошиної, О.Ніколенко, О.Куцевол, Ж.Клименко, А.Грабовського, В.Бабенко [1]. А повнішому розкриттю творчих здібностей учнів, формуванню полікультурної компетентності на уроках компаративного аналізу допомагають елементи методичних концепцій Ю.Ковбасенка, Є.Волощук, О.Ісаєвої [1].

Досвід ґрунтується також на педагогічних ідеях В.Сухомлинського (цілісний, всебічний розвиток особистості), у загальному підході відбилися погляди на мистецтво та літературу таких видатних мислителів, як Л.Виготський, М.Гайдеггер, О.Потебня (три напрями літературних впливів: адресант впливу повністю засвоює й переймає те, що передається; передана інформація засвоюється й синтезується з власної; інформація, що передається, стає відправною точкою для особистих пошуків) та особистісно-орієнтованого навчання І.Лкиманської.

1.2. Компаративістика на уроках літератури

Урок з елементами компаративного аналізу – це урок, на якому домінуючим є порівняльний аналіз художніх текстів. Мета такого уроку – глибше розкрити ідейно-естетичну сутність кожного з порівнюваних творів чи процесів; дати історико-літературне пояснення відповідностей або відмінностей літературних явищ різних письменників; сприяти розумінню духовної єдності, національної своєрідності у різних літературах культурно-історичного розвитку суспільства.

Компаративістика забезпечує науковий підхід до вивчення предмета світової літератури. Він досягається:

- чітким розумінням мети обраних зіставлень;
- спрямуванням на результат, глибоким осягненням твору, що вивчається;
- пошуковим характером діяльності;
- значущістю порівняльних аспектів;
- використанням наочності – схем (таблиць), які можуть створюватись протягом освоєння теми;
- узагальненням результату виконаної роботи.

При використанні компаративного аналізу на уроках світової літератури завжди враховуються різні форми порівняльного методу:

- природно-порівняльний метод, що виявляє природу різнорідних об'єктів;
- порівняння історико-типологічне, яке пояснює подібність незв'язаних за своїм походженням явищ однаковими умовами генезису;
- історико-генетичне порівняння, при якому подібність явищ пояснюється як результат їхнього споріднення за походженням;
- порівняння, при якому фіксуються взаємовпливи різних явищ.

Уроки компаративного аналізу вчитель проводить поетапно:

I етап – підготовчий;

II етап – реалізації;

III етап – узагальнення.

На підготовчому етапі вчитель звертає увагу учнів на визначення контактних та генетичних зв'язків двох художніх творів. Вони встановлюються під час вивчення епохи, часу написання творів, знайомства учнів з тогочасною суспільно-історичною обстановкою, особливостями літературного процесу, біографії та творчого шляху письменника та історії виникнення задуму твору, сюжету (запозичені сюжети, образи).

Наприклад, у 10 класі, вивчаючи творчість Ф.Достоевського та Стендаля, вчитель ставить на I етапі мету: встановити міжлітературні зв'язки (зіставлення на рівні епохи, особливостей творчості письменників, літературних напрямів, світоглядних концепцій). Завдання для учнів: скласти таблицю, зіставивши біографічні дані, літературний напрямок, естетичні погляди, основні теми і жанри творчості, особливості стилю Ф.Достоевського та Стендаля. Діти працюють у групах.

Автор	Федір Михайлович Достоевський (1821-1881)	Стендаль Марі Анрі Бейль (1783-1842)
Біографічні дані	Російський письменник і громадський діяч, член-кореспондент Петербурзької АН. Рано померла мати, а згодом і батько. За участь у гуртку Петрашевського був заарештований, засланий до Сибіру, каторгу замінили солдатською службою.	Французький письменник. Рано померла мати. Вступ до армії Наполеона. Звинувачення у приналежності до карбонаріїв. Працював консулом у папських володіннях Чівітавеккії
Літературний напрямок	Психологічний реалізм.	Критичний реалізм.
Естетичні погляди	Захоплення провідними філософськими та християнськими ідеями.	Захоплювався працями філософів-просвітників.
Провідні теми	Тільки страдницький шлях може привести людство до християнського ідеалу.	Зіткнення неординарної особистості із законами суспільства. Кохання і розум.
Особливості стилю	Увага до людини, складності її долі, непередбачуваності її вчинків, таємних передчуттів. Безмежно чутливий до найтонших людських переживань. Своїми творами він ніби говорив сучасникам і майбутнім поколінням: у	Прагнення до ясності і простоти, унікає розгорнутих описів. Зображуючи широку картину дійсності, для її змалювання обмежується однією-двома постатями.

	цьому жорсткому світі все так ганебно і страшно влаштовано, що людина змушена безмежно страждати.	Використовує метод точного аналізу також в області психології. Психологія героя визначається сукупністю соціальних умов.
--	---	--

У процесі дослідницької роботи учні простежують спільні та відмінні ознаки творчості Ф.Достоевського та Стендаля, удосконалюють вміння та навички зіставлення біографічних даних, літературних напрямів, естетичних поглядів тощо, встановлюють міжлітературні зв'язки.

На другому етапі компаративного аналізу – реалізації – вчитель організовує роботу по розгляду типологічних зв'язків, тобто визначаються типологічні подібності літератур. У цьому випадку увага учнів зосереджується на подібності та відмінності в даних творах на рівні теми, сюжету, системи образів, а також на розгляді окремих найсуттєвіших елементів; вчить учнів бачити спільні та відмінні риси художніх явищ, зумовленість зовнішньої форми твору внутрішньо-контактними та психологічними сферами літературної творчості представників різних літератур.

Наприклад, при вивченні теми «Роман «Злочин і кара». Вільна свідомість. Теорія Раскольнікова. Шлях злочину» педагог ставить мету: навчити учнів бачити, аналізувати спільні та відмінні риси художніх творів на рівні теми, сюжету, жанрової специфіки, системи образів. Завдання: визначити та зіставити сюжет, тему, ідею, основну думку романів Ф.Достоевського «Злочин і кара» та Стендаля «Червоне та чорне», оформити у вигляді таблиці.

Автор	Стендаль «Червоне і чорне»	Федір Достоєвський «Злочин і кара»
Сюжет	У романі розкривається трагічна історія Жульєна Сореля. Показуючи життя героя, автор одночасно змальовує три соціальні шари французького суспільства: буржуазію, духовенство, дворянство. Герой вірить, що може змінити своє життя і стати схожим на свого кумира Наполеона. Сюжет роману охоплює, таким чином, страждання людини, якій «немає до кого піти».	Розповідь про бідного студента Радіона Раскольнікова, який виносив і здійснив задум убити стару лихварку з метою пограбування. Герой порівнює себе з Наполеоном і вірить, що злочин, здійснений із шляхетними мотивами, може бути виправданим.
Тема	У душі Сореля відбувається постійна внутрішня боротьба, своєрідна суперечка між «природою» та цивілізацією.	Розповідь про душевні муки й етичні дилеми Радіона Раскольнікова.
Ідея	Закони суспільства змушують героя забути свої прагнення, мрії, почуття і вдатися до лицемірства.	Ідея моральної людини, яка не хоче залишатися «вошею», усією своєю сутністю повстає проти суспільної несправедливості.
Основна думка	Причини трагічної долі людини криються в самій	У романі світ постає як протиборство добра і зла.

	<p>дійсності, яка не дає змоги реалізуватись особистості. Дійсність змушує людину пристосовуватись до свого оточення і таким чином придушує прояви її самобутності. Якщо ж особистість знаходить у собі сили протистояти тиску, середовище використовує цю самобутність задля своєї вигоди або знищує людину (герой був страчений).</p>	<p>Людина мусить жити у ворожому світі, де існує «зіткнення нових людей і нових вимог зі старим порядком», і це виливається у єдиноборство одного з усіма. Конфлікт набуває філософського та етичного характеру. Залишається випробування на людяність: через страждання можна прийти до християнського ідеалу. Ось чому герой залишається живим, а любов оновлює його душу.</p>
--	---	--

Таким чином, учні вдосконалюють та розвивають навички роботи з художнім текстом, цілісного ідейно-художнього аналізу, компаративного аналізу, вміння чітко та лаконічно викласти матеріал.

Така діяльність підводить до реалізації завдань наступного етапу.

На останньому етапі компаративного аналізу – узагальненні – робиться висновок про своєрідність світоглядних позицій та художньої манери авторів порівнювальних творів. З'ясувавши причини взаємодії різноманітних літератур, учні визначають специфіку кожного з творів. Увага зосереджується на спільному та відмінному, що є виявом національної самобутності та індивідуального стилю митців.

Наприклад, продовжуючи роботу над творами, ставимо мету: визначити грані особистості літературних героїв, їх подібність і відмінність. Форма роботи: в парах.

Грані особистості	Жульєн Сорель	Радіон Раскольников
Риси характеру	Розумний, рішучий, має власну гідність, романтичний, наполегливий, лицемірний, егоїстичний, користолюбивий.	Розумний, надзвичайно вразливий, самовпевнений, з ураженою гордістю, добрий, чуйний, великодушний.
Мотиви поведінки	Пробити собі дорогу у житті, зробити кар'єру.	Здійснити багато добрих справ. Довести, що він – не «твар тремтяча».
Спосіб досягнення мети	Лицемірство, обман.	Убивство.
Ставлення до Наполеона	Наполеон лишається кумиром.	Переосмислює своє колишнє захоплення ідеями наполеонізму.
Фінал	Загибель.	Духовне відродження, надія на майбутнє.

Роман Стендаля «Червоне і чорне» розповідає нам про Жульєна Сореля – честолюбного й гордого юнака, приниженого своєю бідністю. Він вирішив будь-яким шляхом зробити собі кар'єру, повторюючи долю свого кумира – Наполеона. «Злочин і кара» – російський варіант тієї ж «історії молодого людини XIX століття». І в тому, і в іншому романі герої повірили в

наполеонівську ідею безмежного самоствердження особистості, і обох ця ідея привела до злочину. Лише в кінці творів, після найсильніших душевних потрясінь герої відмовляються від первинних переконань: Жульєн – у в'язниці, а Раскольніков – на каторзі. Бунт, злочин і поразка "стають для обох письменників ключем для аналізу їх психології і найбільш характерних для їхньої епохи "ідей часу".

Але в очевидній схожості ситуацій, характерів та ідей героїв особливо виявляється різниця між російським і західним складом особистості. Раскольніков, ледь упевнившись у своїй ідеї, відразу кинувся підтверджувати її злочином, який Жульєн ніколи не вчинив би без вагомих причин. Сорель – прагматик: він учиться, винаходить тисячі ходів для подальшої кар'єри, працює над собою як актор, хитрує, лицемірить – і досить швидко досягає всіх поставлених перед собою цілей. А Раскольніков бажає «відразу весь капітал» і вважає, що достатньо вигадати теорію, дозволити собі кров «по совісті», щоб бути схожим на Наполеона. Він, навпаки, кидає всі щоденні заняття, університет і цілими днями лежить у своїй тісній кімнаті, поки не стверджується в думці вчинити злочин, навіть не заради грошей, а заради утвердження нової ідеї. Якщо Жульєну важливо, перш за все, зробити кар'єру, то Раскольнікову – утвердити своє «Я» над світом, усвідомити себе геніальним і проголосити нову ідею – нову мораль, що суперечить християнській (не випадково він порівнює себе не тільки з Наполеоном, але і з пророком Магометом).

Захопившись ідеями Наполеона, Раскольніков вважає «страх естетики першою ознакою безсилля» і, вирішивши для себе, що Наполеон не забув би у разі потреби вбити стару і полізти до неї за грошима під ліжку, іде «за прикладом авторитету». І тут він глибоко помиляється, бо вся сила кумира була саме в умінні красиво представити будь-який свій непривабливий учинок. Такий злочин дійсно «вбив» би його: великий честолюбець не зміг би поважати себе, втративши честь, яка була його рушійною силою. Також і

Жульєн Сорель, будучи людиною аж ніяк не бездоганної моральності, ніколи не йде на вчинок, який може заплямувати честь дворянина. Замах на пані де Реналь – горда помста, після якої всі, навіть жертва, зберігають до героя повагу.

Раскольніков, вірний своїй «російській натурі», доходить «разом до останніх стовпів», але не розуміє європейської естетики зла в діяльності Наполеона. Будучи релігійним в основах свого світогляду, він відразу помічає негативну сутність наполеонівського самоствердження і з запалом приймає її. Так проявилися в ньому пристрасність і духовна безладність російської натури, але одночасно і її глибина – здатність віри в ідеал та мученицького йому служіння.

Таким чином, у процесі компаративного аналізу учні йшли від найпростіших елементів до складніших, до осягнення твору як цілісної культурної системи.

1.3. Психолого-педагогічні та методичні умови проведення уроку компаративного аналізу

Готуючись до уроку компаративного аналізу, педагогу необхідно враховувати психолого-педагогічні та методичні умови проведення такого уроку, які визначені у праці О. М. Куцевол []:

- достатній рівень усвідомлення теми та ідеї твору, який вивчається, що стане основою для порівняльного аналізу явищ різнонаціональних літератур;
- актуалізація необхідних для порівняння знань і опора на вміння та навички, набуті учнями на уроках світової та української літератури;
- встановлення зв'язку нового матеріалу з раніше вивченим;

- активне залучення таких прийомів мислення учнів, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення;
- орієнтація школярів на розв'язання проблемних та дослідницьких завдань;
- урахування вікових можливостей пізнавальної діяльності учнів, а також індивідуальних особливостей їхнього читацького сприйняття;
- оптимальний добір методів, прийомів, видів та форм роботи, які сприяють розвитку розумової діяльності школярів і забезпечують емоційне сприйняття ними художнього твору;
- систематичне порівняння художніх явищ різнонаціональних літератур, а не епізодичне звернення до зіставленим деяких творів.

Найдоцільнішим на уроках компаративного аналізу є використання методів творчого читання, евристичного, дослідницького та перекладу; прийомів індивідуального й коментованого читання типологічно близьких текстів, проблемної ситуації, проблемних пізнавальних завдань, пов'язаних з необхідним орієнтуванням учнів у різних художніх системах, порівняння художніх творів, зіставлення твору з його генетичним джерелом, евристичної бесіди, диспуту, діалогу тощо. Саме вони допомагають розкрити творчий потенціал особистості кожного учня, сформувати навички аналітичного мислення, полікультурної компетентності, виховати толерантне ставлення один до одного.

Учні здійснюють порівняльний аналіз дослівного перекладу вірша Г.Гейне «Лорелея» з українським перекладом Л.Первомайського та російським – В.Левіка.

У результаті дослідницької роботи можна зробити такі висновки:

Спільне:		
<ul style="list-style-type: none"> • в українському, російському та дослівному перекладах опис душевного стану людини цілком збігається на початку вірша; • опис Лорелей Гейне наближає до опису казкових красунь: золоті коси, золотий гребінець, золоте намисто; перекладачі майже зберегли портрет красуні. 		
Розбіжності у перекладі:		
Оригінал	у Первомайського	у Левіка
«У неї дивна, захоплююча мелодія»	«І дивної пісні співає, не співаної ніким»	«Песня волшебная льется, так странно сильна и нежна»
«Човняра огортає страшний сум»	«Рибалку ... проймає нестерпний біль»	«И силой плененный могучий гребец не глядит на волну»
«Я думаю, що хвилі поглинуть врешті-решт човняра...»	«Зникають в потоці бурхливим і човен, і хлопець з очей»	«Я знаю, река, свирепая, сомкнется над ним»

Отже, у процесі такої діяльності розвиваються вміння та навички роботи з текстом, навички самостійного пошуку шляхів з'ясування художніх цінностей твору. У результаті чого учень, аналізуючи, порівнюючи, узагальнюючи літературний матеріал, сам отримує нову інформацію. Щоб забезпечити цілісність, логічну послідовність аналізу літературного тексту, можна використовувати схему компаративного аналізу художнього тексту:

- час написання твору;
- суспільно-політичні обставини;

- літературні напрями, школи тощо;
- менталітет, психотип нації;
- біографія письменника;
- психологія художньої творчості;
- сюжет;
- тема, ідея, проблематика;
- жанр;
- композиція;
- мовні засоби [3].

Така схема передбачає знання як тексту, так і позатекстового матеріалу, виробляє навички цілісного ідейно-художнього аналізу тексту, розширює світогляд школярів, цілісне світобачення.

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ

2. 1. Зіставлення творів української та світової літератури

Компаративний аналіз відкриває широкі можливості для творчого пошуку як учителя, так і учня. Враховуючи специфіку навчального плану, можливе порівняння літературних творів української та світової літератури. Це дає можливість показати учням спільне, що об'єднує різні народи, й відмінне, що свідчить про неповторність нації.

Прикладом такого аналізу є порівняння "Енеїди" Вергілія й однойменної поеми І. Котляревського. Форма уроку за цією темою - семінар. Учитель розбиває клас на чотири творчі групи. Кожна отримує блок запитань, працювати над якими буде вдома. Перший блок запитань стосується історії створення поем, другий - сюжету та композиції, третій блок - образної системи, у четвертому блоці мова піде про стиль творів. Направленість цих запитань може бути такою:

1. У чому виявляється неповторність мови поем? Як "дихання" епох позначилося на мовній палітрі творів?
2. Знайдіть елементи книжного стилю у поемі Вергілія й народного характеру мови у творі Котляревського?
3. Зробіть спостереження над епітетами й порівняннями в творах. Що спільне і що відмінне ви помітили?

Далі встановлюються і розглядаються типологічні зв'язки між двома творами різнонаціональних літератур, наприклад, комедіями Мольєра «Міщанин-шляхтич» та І. Карпенка-Карого «Мартин Боруля» тощо. Учні аналізують подібності та відмінності на рівні теми, сюжету, системи образів, поетики та жанрової специфіки. Вони не роблять докладний аналіз, а зосереджують увагу на розгляді окремих, найсуттєвіших елементів,

розкриваючи причинно - наслідкові зв'язки виявлених паралелей та відмінностей двох художніх явищ.

Вивчаючи поезію «Фуга смерті» українця за народженням Пауля Целана, можна запропонувати одинадцятикласникам здійснити компаративний аналіз цього твору та поезії «Цавет танем!» (з вірменської «прощання, «прощавай») Л. Костенко. Досліджувати схоже та відмінне у поезіях Л. Костенко та П. Целана можна за таким алгоритмом:

— Прочитайте поезії. Визначте тематику творів і їх лейтмотиви. У якому вірші їх більше?

— Доведіть, що поети описують одну і ту ж проблему.

— Віднайдіть в аналізованих поезіях художні засоби, які розкривають тему подій Другої світової війни.

— Пригадайте, що таке рефрен. Хто із поетів ХХ ст. використовував у своїх поезіях цей прийом?

— Віднайдіть у поезіях Ліни Костенко «Цавет танем!» та Пауля Целана «Фуга смерті» рефрени. Яке їх значення?

— Чим поезії різняться?

На підсумкових уроках вивчення твору Сервантеса «Дон Кіхот» (8-й клас) після прочитання рядків із «Балади моїх ночей» Ліни Костенко:

Ти, Дон Кіхоте, може, біснுவатий?

Що в тебе є? Печаль і далина.

Тобі не досить — просто існувати?

Ти хочеш побороти чаклуна?!

Он смерть твоя пугукає совою.

варто запропонувати учням подумати над таким проблемним питанням:

— Чому Ліна Костенко у ХХ ст. звертається до образу лицаря-мрійника доби Середньовіччя?

Отож, не випадково у двох творах Ліна Костенко звертається до образів та ідей часів лицарства. В її поезії з'являється символ лицарської честі Дон

Кіхот. Він то «у полі, між козацькими могилами, мій Дон Кіхот шукає вітряка» («Балада моїх ночей»), то вже з вітряка подає відчайдушний голос: «Собрате мій! Дай знати Дульсінеї, що я погиб у вашім вітряку!» («Дума про братів не азовських»).

Учні повинні зробити висновок: звернення української поетеси до героя Дон Кіхота ще раз підтверджує, що цей образ — «вічний».

Почати вивчення творчості російського поета "Срібної доби" можна зі звернення до поезії Л. Костенко «Учора в дощ зайшов до мене Блок» та поезії Анни Ахматової «Я пришла к поэту в гости».

Музичність поезії П. Верлена «Осіння пісня» (10-й клас) допоможе зрозуміти й підкреслити вірш Л.Костенко «Осінній день, осінній день, осінній!». Як і у П. Верлена, «пейзаж душі» поєднується з музичністю слова. Спочатку бурхливий потік думок, шедевр пейзажної лірики, яка у другій строфі переростає в історію життя. «Багдадський злодій» Л. Костенко — це «вихровий вир», «вітер» П. Верлена.

Найефективнішим засобом здійснення компаративного аналізу в школі вважається складання порівняльних таблиць, порівняльних діаграм (діаграм Венна - відображення областей перекриття елементів), в яких систематизується вся необхідна інформація, компоненти двох порівнюваних елементів. На таких уроках доцільна робота в групах (парах). Ось, наприклад, таких узагальнень можуть дійти діти на уроці за романом Жюль Верна «П'ятнадцятирічний капітан». Жодного з учнів не залишила байдужим доля головних героїв роману. Інтерес дітей до читання в результаті таких уроків помітно зростає .

2.2. Порівняння образів літературних героїв

Важливим аспектом шкільної компаративістики є порівняння образів літературних героїв. Наприклад, Офелія Шекспіра("Гамлет"), Маргарита

Гете ("Фауст"), Катерина ("Катерина") та Ганна ("Наймичка") Т.Г. Шевченка або Чайльд Гарольд, Онегін і Печорін.

Порівнювати можна і один образ, але з точки зору кількох письменників. Наприклад, можна порівняти образ Мазепи у творах Байрона, Пушкіна, Сосюри.

Робота на уроці по зіставленню образів повинна закінчитися складанням таблиці «Спільне і відмінне в характерах героїв», або «Спільне і відмінне між головними героями».

Наприклад, вивчаючи тему "Трагічне кохання Маргарити та Фауста, Катерини та москаля", учні працюють над складанням підсумкової таблиці.

Долі Маргарити та Катерини

Катерина	Маргарита
<p>Спільне</p> <p>юні вродливі дівчата, прості, роботящі щиро закохані, вірять коханому їх кохання таємне байдужі до багатства стають жертвами пройдисвітів, народжують позашлюбних дітей, засуджуються людьми не можуть витримати осуду, не хочуть, щоб діти повірилися, страждали через гріхи матерів</p>	
<p>Відмінне</p>	
кидає дитину	вбиває дитину,

накладає на себе руки	віддає себе на суд людський і Божий
москаль байдужий до горя Катерини, відвертається від неї	Фауст співчуває Гретхен, переживає за неї, прагне врятувати

Учні роблять висновок: долі цих жінок схожі і водночас різні. "Караються за свій безгрішний гріх". Обидві були засуджені людським поголосом за позашлюбне кохання та дитину. Але Катерина більш діяльна та рішуча, хоча всі відмовляють їй у співчутті і розумінні. На відміну від Маргарити вона залишає свого сина жити, накладаючи на себе руки.

Розглядаючи тему: "Із джерел народної мудрості. Подібність та своєрідність народних казок про лиху мачуху та бідну пасербицю. ("Дідова дочка і бабина дочка" – українська народна казка, "Пані Метелиця")", учням пропонується робота в групах.

Завдання:

I група. Порівняти становище пасербиці (за казкою "Пані Метелиця") та рідної доньки (за казкою "Дідова дочка і бабина дочка") на початку творів і в кінці. У кого з героїнь воно змінилося на краще, а в кого – погіршилося?

II група. Зіставити поведінку героїнь казок під час випробувань.

III група. Дати порівняльну характеристику пасербиці та ледащиці, бабиної та дідової дочки.

IV група. З'ясувати, чим пані Метелиця відрізняється від мачухи? (Заповнити таблицю).

2.3. Спорідненість світоглядних позицій та художньої розмаїтості зарубіжних письменників .

Одним із шляхів компаративного аналізу є порівняння творів зарубіжних письменників, які належать до однієї або різних літературних епох.

При вивченні античної літератури цікаво зробити порівняльний аналіз поем "Іліада", "Одіссея" Гомера та "Енеїди" Вергілія. Учні, порівнюючи зміст цих поем, швидко знаходять відповідності.

Вергілій, як і Гомер в "Одіссеї", докладно описує блукання героя по дорозі з Іліону до Калії. Як Одіссея не хоче відпускати закохана в нього німфа Каліпсо, так і Енея затримує правителька Карфагену. Чимало відповідностей можна знайти, порівнюючи "Енеїду" з "Іліадою". І там, і там війна починається через жінок (Гелену і Лавінію). Еней у поемі Вергілія виконує ту ж функцію, що Ахілл в "Іліаді". Вони обидва найсильніші й найхоробріші з-поміж героїв. Але є у поемах і відмінності. Наприклад, ставлення до богів у Гомера і Вергілія принципово різне. Суттєву відмінність можна побачити і в характеристиках двох головних героїв. Ахілл - прудконогий, а Еней - благочестивий. Вергілій підійшов до зображення внутрішнього світу героїв.

При вивченні сонетів Шекспіра доречно порівняти їх із сонетами Данте і Петрарки.

Компаративний аналіз можна провести за таким планом:

1. Історія створення.
2. Особливості форми, віршування.
3. Теми.
4. Образи.
5. Художні особливості.

З'ясувавши причини взаємодії різнонаціональних літератур, визначають специфіку кожного з художніх творів, самотність та індивідуальність стилю митців.

Елементи компаративного аналізу можна застосовувати на кожному уроці, коли порівнюються літературні герої творів, йдеться про запозичення, наслідування, вічні образи, переклад, переспів. З кожним наступним роком завдання і аспекти порівняння ускладнюються. Поступово учні навчаються досліджувати спільне і відмінне на рівні теми, ідеї, проблематики, сюжету, образів тощо. Спочатку вони роблять це під керівництвом учителя, а з часом – самостійно.

2.4. Аналіз перекладу літературного твору

Одним із видів компаративного аналізу є аналіз перекладу літературного твору. Першим кроком в аналізі перекладу є усвідомлення першотвору в його зв'язках із суспільним життям тієї країни і тієї епохи, які його породили і які в ньому відображені. Саме це є невід'ємним компонентом аналізу перекладу, а також постає «вслуховування» в оригінальність художнього твору. Другий крок - осмислення літературного твору як мистецького явища, на цьому етапі учням пропонується зробити підрядковий переклад тексту. При подальшому аналізі художній переклад розглядається на всіх рівнях структури — лексико-семантичному, філологічному, синтаксичному, ритміко-інтонаційному, фонетичному. Для цього разом з учнями добирається матеріал для створення «тла»; визначаються рівні структури та елементів художнього твору, на які варто звернути увагу; встановлюються факти спільності та відмінності оригіналу і перекладу тощо.

При цьому слід пам'ятати, що в процесі зіставлення необхідно йти від найпростіших елементів до складніших. Усі навчальні проблеми мають розв'язуватися шляхом діалогу. Завдання вчителя – не нав'язувати свою

думку, бути не над учнем, а поряд з ним. Бо тільки завдяки діалогу особистостей, а не на домінуванні одного з учасників, можна добитись бажаного результату.

Позакласна робота також має бути підпорядкована вивченню взаємозв'язків між літературами народів світу. Серед найпопулярніших форм позакласної роботи – ігрові та пізнавальні шоу «Еврика!», бібліотечні години, вечори «Поетична свічка», усні журнали, заочні подорожі літературними стежками тощо.

ВИСНОВКИ

Звернення до принципів компаративістики має бути системним, постійним, методично різноманітним і спрямованим на особистісний результат.

Компаративний аналіз творів допомагає усвідомити цілісність світового літературного процесу, глибше осягнути сутність літератури як виду мистецтва, і, як наслідок, ефективніше прилучати учнів до загальнолюдських морально - етичних цінностей.

Тому вчитель літератури повинен не тільки багато знати, а й тонко відчувати красу, іншу душу, бути інтелігентом у високому розумінні цього слова. Учитель має не скільки вчити, скільки переживати зі школярами життя письменників, літературних героїв. Навчити літературі неможливо, її можна відчувати тільки серцем.

Застосування в роботі елементів компаративного аналізу текстів вимагає від учителя вміння формувати ефективні моделі уроків з використанням інтегрованих методів навчання, засобів художньої культури; розробки дидактичного матеріалу для проведення навчальних занять, використовуючи сучасні інформаційні технології.

Під час вивчення творчості того чи іншого зарубіжного письменника потрібно звертати увагу на його зв'язки з Україною, знайомство з діячами української культури, українськими мотивами в його творчості, діяльністю українських перекладачів щодо популяризації творів даного митця в Україні.

Оволодіння методами компаративного аналізу сприяє не тільки поглибленому й творчому вивченню творів, а й активізації читацької активності учнів, реалізації естетичних та виховних завдань вивчення літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство.- К.:Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2008. - 430 с.
2. Градовський А.В. Аналіз науково-методичних засад порівняльної інтерпретації твору// Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2004. № 1. – С. 18-21.
3. Градовський А.В. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури: методологія та методика: Монографія. – Черкаси: Брама, 2003. – 292 с.
4. Кирилюк З. Сучасні підходи до вивчення зарубіжної літератури в школі// Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. — 2001. - № 1. – С. 13-14.
5. Клименко Ж.В. Компаративний підхід має дедалі більше визначати методику викладання літератури // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2010. - №11 - 12. С . 6-9.
6. Наливайко Д. Літературна компаративістика вчора і сьогодні// Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія/ Наливайко Д. — К.: «Києво-Могилянська академія», 2009. – 489 с.
7. Ніколенко О. Компаративний підхід у вивченні світової літератури у старших класах загальноосвітньої школи // Всесвітня література в школах України. -2011.- №6. - С.12 -16.
8. Основи компаративістики: навчально-методичний посібник/ Бровко О.О.- Луганськ: Арій, 2012. – 214 с.
9. Чередник Л.А. У пошуках істини (метод компаративістичного аналізу при вивченні зарубіжної літератури) // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2001. — № 7. – С. 21-24.
- 10.Шалагінов Б. Компаративістика як складова шкільної літературної освіти // Всесвітня література в школах України . -2014.- №2 . - С .7-11.